

Razvijenost semantike, sintakse i morfologije djece iz institucionalnog smještaja

Semantic, syntax, and morphology development in children from institutions

Amela Ibrahimagić, Mirela Duranović, Lejla Junuzović-Žunić, Jasmina Kasumović*

Originalni naučni rad doi: 10.7251/NSK13021071, UDK: 371.671:811.163.41'373 Original scientific paper

Rezime

Glavni cilj ovog rada je ispitati karakteristike semantike, morfologije i sintakse djece iz institucionalnog smještaja i uporediti ih sa istim kod djece koja žive u porodičnom okruženju. Uzorak istraživanja sačinjavala su 62 ispitanika, oba pola, podijeljeni u dvije skupine. Prvu grupu činio je 31 ispitanik koji živi u institucionalnom smještaju, odnosno u „Domu za djecu bez roditeljskog staranja“ Tuzla. Drugu grupu činio je 31 ispitanik koji žive u porodičnom okruženju, a pohađaju redovnu osnovu školu na području Brčko distrikta. Grupe su međusobno izjednačene u odnosu na hronološku dob i pol. Analiza jezika rađena je primjenom „Ekspresivne skale bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika“ Jewett i Echols (2005). Varijable karakteristika jezika označene su kao: semantičke (receptivni rječnik, ekspresivni rječnik, definicije, kategorije, asocijacije); sintaksičke (sekvencijske priče, pričanje priče, objašnjenje

Summary

The aim of this study was to assess features of semantic, syntax, and morphology development in children from institutions, and to compare it with the same in children living in natural families. Sample was 62 subjects of both genders, divided in to two groups. First group was formed by protegees of „Home for children without parental care“ Tuzla, Bosnia and Herzegovina. Second group was formed by 31 subjects with parental care, who were pupils of primary schools in region of Brčko District. Groups were equaled by chronological age and gender. Language analysis was done by the use of ‘Expressive Bosnian/Croatian/Serb language scale’ Jewett i Echols (2005). Language variables were named as: semantic (receptive vocabulary, expressive vocabulary, definitions, categories, associations) syntax (sequencing

procedure, receptivni razvoj razumijevanja rečenice, ekspresivni razvoj rečenice); morfološke (rod imenice, prisvojnice, množina, padežni nastavci, komparacije, glagolski nastavci). Rezultati ukazuju da djeca iz institucionalnog smještaja imaju statistički značajno niži nivo razvijenosti jezika u domenu semantike, morfologije i sintakse u odnosu na djecu koja odrastaju u porodičnom okruženju. Ovakvi rezultati naglašavaju potrebu za razvojem specifičnih i intenzivnih mjera dodatnog rada radi usvajanja i razvoja jezika djece iz institucionalnog smještaja.

Ključne riječi: semantika, sintaksa, morfologija, institucionalni smještaj.

Uvod

Osnovno sredstvo sporazumijevanja među ljudima jeste jezik, a osnovna funkcija jezika jeste ostvarivanje komunikacije, tj. prenošenje informacije ili saopštenja (Vajzović i Zvrko, 1994). Govorni jezik sačinjen je od komponenti. Neki autori ih nazivaju elementima, parametrima ili aspektima jezika. Bez obzira na naziv kojim su označene, namjera izvođenja komponenti je da se jezik podijeli u dijelove s ciljem da se o njemu diskutuje i da se opiše (Reed i Baker, 2005). Blum i Lejhi (Bloom & Lahey, 1978) jezičke komponente dijele na one koje se odnose na jezički oblik, sadržaj i upotrebu. Sastavnice koje se odnose na jezički oblik povezuju glasove ili simbole sa značenjem a to su fonologija, morfologija, sintaksa. Sastavnica koja se odnosi na sadržaj, tj. značenje jeste semantika. Pragmatika se odnosi na upotrebu jezika.

stories, storytelling, procedure explanation, receptive development of sentence understanding, expressive sentence development), and morphology (noun gender, number, cases, comparison, verb tenses). Results show that children from institutions have significantly less developed semantics, syntax and morphology than children living in families. These results upraise the need for development of specific and intense actions of additional work for acquisition and development of language of children from institutions.

Key words: semantic, syntax, morphology, institutions

Introduction

Language is the main mean of communication between people, and its basic function is to provide communication, e.g. to transform the information or to announce something (Vajzović and Zvrko, 1994). Spoken language consists of components. Some authors named them elements, parameters or language aspects. Disregarding their marked names, the aim of the formulated components is to separate language in several parts in order to be discussed and described (Reed & Baker, 2005). Bloom & Lahey (1978) divide language components according to language form, content and use. Components referring to language form, coin the sounds or symbols with their meaning and are defined as phonetics, morphology, syntax. Component referring to language form, e.g. meaning is called semantics. Pragmatics refer to language use.

Semantika se bavi značenjem riječi i iskaza. Na osnovnom nivou semantika uključuje rječnik jezika i leksikon. Sekvence riječi se kombiniraju s ciljem formiranja riječi. Riječi se onda koriste da bi predstavile iteme, attribute, koncepte ili iskustva (Reed & Baker, 2005). Semantika uključuje značenje individualnih riječi i pravila koja upravljaju kombinacijom značenja riječi kako bi se oformile fraze i rečenice sa značenjem. Oštećenja ovog sistema mogu imati oblik reduciranog rječnika, suženih semantičkih kategorija, deficit pronalazjenja riječi, loše sposobnosti povezivanja riječi i teškoće sa figurativnim jezičkim formama kao što su idiomi, metafore i humor (Roth & Worthington, 2005).

Sintaksa je dio nauke o jeziku koji proučava rečenicu, funkcije i međusobne odnose njezinih dijelova, pravila po kojima se riječi udružuju u sintagme i rečenice, a u novije vrijeme sve više izučava i udruživanje rečenica u vezani tekst, odnosno cjelinu koja je sastavljena od najmanje dvije smisaono povezane rečenice (Bulić, 2001). Svi jezici imaju sistem sintakse, ili set pravila koji određuje redosljed riječi u iskazu i kako se povezuju riječi u iskazu. Na isti način na koji fonološka pravila određuju koji fonemi mogu biti kombinovani u kojem redosljedu, pravila sintakse određuju koje riječi mogu biti kombinovane u kojem redosljedu da bi prenijele značenje (Reed & Baker, 2005). Struktura ili oblik rečenice određena je pravilima sintakse. Ova pravila određuju riječ, frazu i red riječi u rečenici; organizaciju rečenice; odnos među riječima, vrste riječi i druge rečeničke elemente. Sintaksa precizira koje su kombinacije riječi prihvatljive ili gramatički ispravne, a koje to nisu (Owens,

Semantics is the study of meaning of the words and phrases. Basic semantic level includes language dictionary and lexicon. Sequences of the words are combined to form words. The words are used then to represent items, attributes, concepts or experiences (Reed & Baker, 2005). Semantics encompasses meaning of individual words and rules which define that govern the combination of the meanings of words in order to form phrases and sentences with meaning. Damage to the system may take the form of reduced vocabulary, restricted semantic categories, deficit in words searching, lack of ability to connect words and difficulty with figurative language forms such as idioms, metaphors and humor (Roth & Worthington, 2005).

The syntax is part of the language science that studies the sentence, functions and correlations of its parts, the rules by which words are combined into phrases and sentences, and more recently studied and join sentences in connected text, or unit that is composed of at least two meaningful related sentences (Bulic, 2001). All languages have a system of syntax, or set of rules that specifies the order of words in the statement and how to connect the words in the statement. In the same way that phonological rules determine which phonemes can be combined, in which order, syntax rules determine which words can be combined in which order to express meaning (Reed & Baker, 2005). The structure or form of sentence is determined by the rules of syntax. These rules define a word, phrase, and sentence structure, organization of sentences, the relation between words, parts of speech and other sentence elements. The syntax specifies that a combination of words or grammatical acceptable

2005). Sintaksički deficit se karakteriše problemima u: prostim i složenim rečenica kao što su negacijske, upitne, pasivne; pomoćnim glagolima; prisvojnica i drugim (Roth & Worthington, 2005).

Tvorba riječi najčešće se izučava kao dio morfologije, nauke o oblicima riječi (Bulić, 2001). Naše znanje o sistematskim promjenama riječi istražuje morfologija (Riđanović, 1998). Morfologija je sistem koji upravlja strukturom riječi i konstrukcijom forme riječi. Dio gramatike koji se bavi proučavanjem vrsta riječi i njihovih oblika, odnosno proučavanjem njihove morfološke strukture naziva se morfologija (grč. *morphe* = oblik). Morfologiju možemo definisati i kao nauku koja proučava unutrašnji poredak riječi i tvorbene odnose među riječima (Boone, 1987, prema Salihović, Junuzović-Žunić i Ibrahimagić, 2006). Morfem je najmanja jezička jedinica koja ima značenje, koja može biti jezički znak. Ima neko značenje, ali nije uvijek samostalan u funkcionalnom smislu jer tek udruživanjem sa drugim jezičkim jedinicama višeg nivoa dobija određeno značenje. Može biti i cijela riječ (Bulić i Šator, 2001). Morfološki deficit se manifestuje kroz teškoće sa infleksijskim markerima kao što su oni za množinu, prošlo vrijeme, pomoćne glagole, prisvojnice i drugo (Roth & Worthington, 2005).

Rizik za probleme u jeziku povezan je i sa sociokulturnim faktorima i okolinskom deprivacijom, iako oni nisu uvijek neovisni od drugih faktora, kao što su porodični ili genetski faktori (Reed, 2005). Djeca koja žive u institucionalnom smještaju, (bez roditeljskog staranja) su izložena nižem nivou pozitivnih stimulusa iz okoline

and which are not (Owens, 2005). Syntactic deficit is characterized by problems in simple and complex sentences, such as the negative, interrogative, passive; auxiliary verbs; possessives and others (Roth & Worthington, 2005).

Word formation is usually studied as part of the morphology, the science of word forms (Bulic, 2001). Our knowledge of the systematic changes in the words investigate morphology (Riđanović, 1998). Morphology is the system that governs the structure of words and the structure of word forms. Part of grammar that deals with the study of speech and their forms, or studying of their morphological structure is called Morphology (Gr. *morphe* = shape). Morphology can be also defined as the science that studies the internal order of words and formative relationships between words (Boone, 1987, the Salihovic Junuzovic-Zunic and Ibrahimovic, 2006). Morpheme is the smallest linguistic unit that has meaning that can be a language sign. It has some meaning, but is not always independent in the functional sense, because only by joining with other higher-level linguistic units can have a specific meaning. It can be a whole word (Bulic & Tent, 2001). Morphological deficits are manifested by difficulties with inflexion markers as they are plural, past tense, auxiliary verbs, and other possessives (Roth & Worthington, 2005).

The risk for language problems is associated with socio-cultural factors or environmental deprivation, although they are not always independent of other factors, such as family or genetic factors (Reed, 2005). Children living in institutional care, (without parental care) are exposed to lower levels of positive stimuli from the environment

(nerijetko je jedna njegovateljica zadužena za njegu osam do deset dojenčadi, a u školskom periodu jedan vaspitač je zadužen za grupu od oko dvanaestero djece). Njegovatelji i odgajatelji, bez obzira na trud koji ulažu, nisu u stanju da pruže svakom djetetu maksimalno stimulativnu sredinu. Možemo pretpostaviti da se djeca iz institucionalnog smještaja razlikuju od svojih vršnjaka koji žive uz roditeljsko staranje u velikom broju različitih psihosocijalnih vještina (npr. karakteristikama razvijenosti jezika i govora) (Ibrahimagić, 2008).

Cilj ovog rada je ispitati karakteristike semantike, morfologije i sintakse djece iz institucionalnog smještaja i uporediti ih sa istim kod djece koja žive u porodičnom okruženju.

Metodologija

Uzorak ispitanika

Uzorak istraživanja sačinjavala su 62 ispitanika oba pola, podijeljeni u dvije skupine. Prvu grupu činio je 31 ispitanik koji žive u institucionalnom smještaju „Doma za djecu bez roditeljskog staranja“ Tuzla. Drugu grupu činio je 31 ispitanik koje živi u porodičnom okruženju, a pohađaju redovnu osnovu školu na području Brčko distrikta. Obje grupe ispitanika su izjednačene u odnosu na hronološku dob i pol.

Uzorak varijabli

Uzorak varijabli činile su dvije grupe varijabli. Anamnestičke varijable: hronološka dob (izražena u mjesecima), pol,

(often one nurse is responsible for the care of eight to ten infants, and during the school age one teacher is in charge of a group of about twelve children). Carers and educators, regardless of their efforts, are not able to provide each child maximally stimulating environment. We can assume that children from institutional care differ from their peers who live with parental care in a number of different psychosocial skills (eg, characteristics of speech and language development) (Ibrahimagić, 2008).

The aim of this study was to assess features of semantic, syntax, and morphology development in children from institutions, and to compare it with the same in children living in natural families.

Working methods

Sample subjects

Sample was 62 subjects of both genders, divided into two groups. First group was formed by protegees of „Home for children without parental care“ Tuzla, Bosnia and Herzegovina. Second group was formed by 31 subjects with parental care, including pupils of primary schools in the region of Brčko District. Groups were equaled by chronological age and gender.

Sample variables

Sample variables included two groups of variables. Anamnestic variables: chronological age (marked in months), gender,

školska dob (razred), pripadnost grupi institucionalni/porodični smještaj). Varijable karakteristika jezika: semantika (receptivni rječnik, ekspresivni rječnik, definicije, kategorije, asocijacije); sintaksa (sekvencijske priče, pričanje priče, objašnjenje procedure, receptivni razvoj razumijevanja rečenice, ekspresivni razvoj rečenice); morfologija (rod imenice, prisvojnica, množina, padežni nastavci, komparacije, glagolski nastavci).

school age (grade), belonging to institutional or parental care group. Language characteristics variables: semantics (receptive vocabulary, expressive vocabulary, definitions, categories, associations) syntax (sequencing stories, storytelling, procedure explanation, receptive development of sentence understanding, expressive sentence development), and morphology (noun gender, number, cases, comparison, verb tenses).

Način provođenja istraživanja

Method of analysis obtained

Istraživanje je provedeno u JU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja" Tuzla, i u pet osnovnih škola na području Brčko distrikta. Analiza jezika rađena je pomoću "Ekspresivne skale bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika" (Jewett & Echols, 2005). Testiranje je obavljeno u skladu sa propozicijama testa uz napomenu da nije vršeno snimanje nego zapisivanje ispitanikovih odgovora. „Ekspresivna skala bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika" sastoji se od dva dijela. Prvi dio je *Test protokol* koji je podijeljen u tri dijela, a drugi je *Slikovni testovni materijal* koji služi ispitivaču da bi pružio ispitaniku odgovarajuću slikovnu ilustraciju za određene varijable. Slikovni testni materijal je uređen na način da slijed slika prati slijed ispitivanja koji je u test protokolu. Ispitivač je ispitaniku postavljao odgovarajuća pitanja na koja je ispitanik usmeno odgovarao koristeći se vizuelnom potporom u vidu ilustracije, ukoliko je predviđena za datu varijablu. Ispitivač je odgovore verificovao bilježenjem u test protokolu i zapisivanjem.

Research was done in JU „Home for children without parental care“ Tuzla, and five primary schools in the region of Brcko District. Language analysis was done by the use of 'Expressive Bosnian/Croatian/Serb language scale' (Jewett & Echols, 2005). The research test was made according to rules and it should be pointed out that there was no recording of sample subjects answers but writing down. 'Expressive Bosnian/Croatian/Serb language scale' consists of two parts. The first part is the *Test protocol* which is divided into three parts, and the second one is *Pictorial test material* which serves examiner to show a proper pictorial illustration to respondents for specific variables. Pictorial test material was done that way that set of pictures followed the examiner's questions that were in test protocol. The examiner asked the relevant questions to respondents who should orally answer them using a visual support in the form of illustrations, if provided for a given variable. The examiner verified respondent's answers by taking the test protocol and recording them.

Metode obrade podataka

Za statističku obradu podataka korišten je program SPSS 12.0., a izračunati su: srednja vrijednost, standardna devijacija, minimalne i maksimalne vrijednosti, *t*-test i Mann-Whitney U test.

Rezultati

Kako bi se utvrdilo postojanje statistički značajne razlike u prosječnom postignuću ispitanika dvije grupe ispitanika u domenu semantike, korišten je *t*-test nezavisnih uzoraka s obzirom da je preliminarnim procjenama utvrđeno da je distribucija rezultata u domenu semantike simetrična. Preliminarnim analizama o narušavanju varijanse dvije testne grupe utvrđeno je da ne postoji značajno narušavanje pretpostavke pomoću Levenovog testa jednakosti varijanse, $F = 0,299$, $p = 0,586$.

Na Grafikonu 1 prikazane su prosječne vrijednosti ukupnog postignuća u domenu semantike za obje grupe ispitanika na osnovu srednjih vrijednosti. Grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni rezultat $M = 29,82$, dok za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj rezultat iznosi $M = 23,23$.

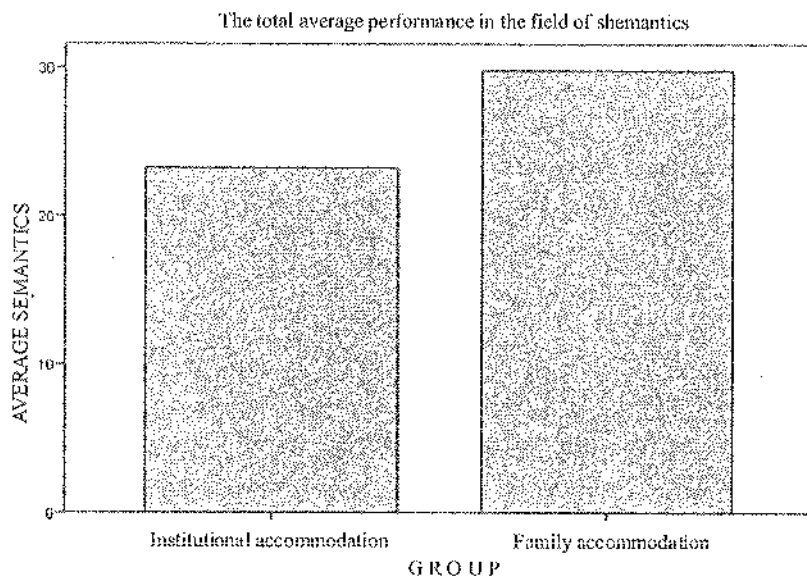
Methods of data analysis

In this research, SPSS 12.0. Programme for statistical data analysis was used. The obtained results referred to: average value standards deviation, minimal and maximal values, *t*-test and Mann-Whitney U test.

Results

In order to define statistically significant differences between average achievements of two groups pupils examined referring to semantic domain, *t*-test of independent variables was used for the preliminary results and it had approved that the results distribution considering semantic domain had been symmetric. Preliminary analyzes of variance violation of two test groups showed that there was no significant impairment hypothesis done by Leven's test with equal variances $F = .299$, $p = .586$.

Chart 1 shows average variables of total achievement in the semantic domain for both groups examined according to their average values. N group of examined pupils coming from parental care obtained average result in total $M = 29.82$, while the group coming from institutional care obtained the following result in total $M = 23.23$.

Grafikon 1

Ukupna prosječna uspješnost u domenu semantike

Figure 1

Total average success in semantic

Legenda: Ukupna prosječna uspješnost u domenu semantike, Mean Ukupno semantika, Institucionalni smještaj, Porodični smještaj, Grupa

T-testom za nezavisne uzorake upoređeni su rezultati ispitivanja domena semantike grupe iz porodičnog smještaja ($M = 29,82$, $SD = 6,05$) i grupe iz institucionalnog smještaja ($M = 23,23$, $SD = 5,56$). Utvrđena je statistički značajna razlika u domenu semantike između dvije navedene grupe, $t(62) = -4,46$, $p = 0,001$ (oboznačeno). Razlika između srednjih vrijednosti obilježja po grupama ($M_{\text{prosječna}} = -6,58$, 95% CI: od $-9,54$ do $-3,63$) bila je velika (eta kvadrat = 0,25).

Kako bismo utvrdili postojanje statistički značajne razlike u prosječnom postignuću ispitanika dvije grupe ispitanika u domenu morfologije i sintakse, koristili

T-test for independent samples were compared to the results of the domain semantics group of family care ($M = 29.82$, $SD = 6.05$) and the group from the institutional care ($M = 23.23$, $SD = 5.56$). Statistically significant difference regarding the domain semantics of the two groups examined, $t(62) = -4.46$, $p = .001$ (both). Difference between average values marked by groups (Average = -6.58 , 95% CI: from -9.54 do -3.63) was high (eta squared = 0.25).

In order to establish the existence of statistically significant differences in average achievement of examinees in domain of morphology and syntax, we used

smo Mann-Whitney U test koji predstavlja neparametrijsku verziju *t*-testa nezavisnih uzoraka. Korištenje Mann-Whitney U testa umjesto *t*-testa nezavisnih uzoraka zasnovano je na preliminarnoj procjeni normalnosti distribucije za varijable morfologija i sintaksa. Preliminarnom procjenom utvrđeno je kako je distribucija navedenih varijabli asimetrična te zbog toga treba koristiti neparametrijske tehnike prilikom njenog testiranja.

Mann-Whitney U testom upoređeni su rezultati ispitivanja morfologije dvije grupe. Utvrđena je značajna razlika rezultata između grupe iz porodičnog smještaja ($Md = 28$) i grupe iz institucionalnog smještaja ($Md = 20$); $U = 219,5$, $z = -3,690$, $p = 0,0001$. Veličina utjecaja procijenjena je prema Koenovom kriterijumu te iznosi $r = 0,47$ što se klasificira kao srednji utjecaj. Na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti kako je postignuće u domenu morfologije značajno slabije kod grupe ispitanika iz institucionalnog smještaja.

Tabela 1

Rezultati Mann-Whitney U testa za domen morfologije za ispitanike iz institucionalnog i ispitanike iz porodičnog smještaja

Table 1

The results of Mann-Whitney U test for morphology of examinees from institutional care and parental care

Test	Morphology
Mann-Whitney U	219.500
Wilcoxon W	715.500
Z	-3.690
p	.000

Legenda: Test, Morfologija

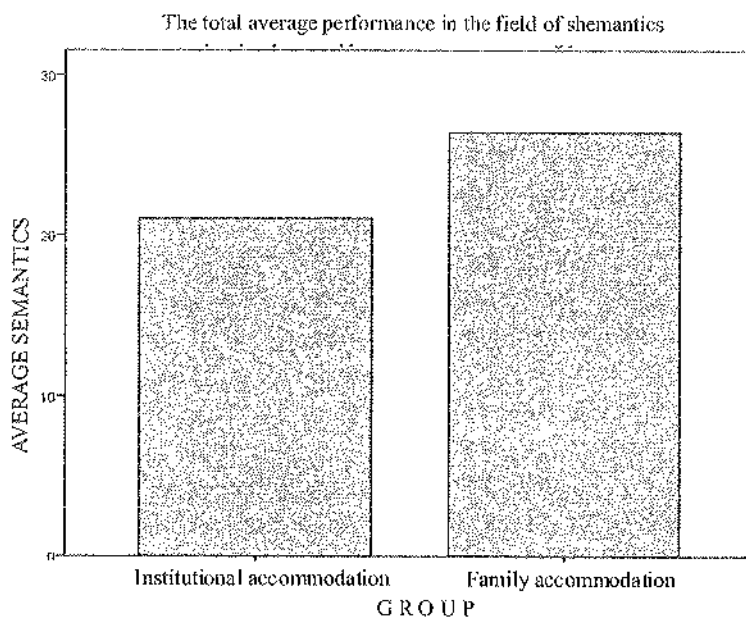
Mann-Whitney U test representing non-parametric version of a *t*-test of independent samples. The use of the Mann-Whitney U test instead of the *t*-test of independent samples is based on preliminary judgment of normality of distribution for variables of morphology and syntax. By preliminary estimation it has been established that distribution of noted variables is asymmetric and thus we should use non-parametric techniques during its testing.

With Mann-Whitney U test we compared research morphology results of the two groups. The difference was established between groups from parental care ($Md = 28$) and from institutional care ($Md = 20$); $U = 219.5$, $z = -3.690$, $p = .0001$.

Quantity of influence is estimated according to Koen criteria and it stands $r = .47$, which is classified as an average influence. On basis of these results we can conclude that achievement in morphology is significantly weaker among examinees from institutional care.

Na Grafikonu 2 prikazane su prosječne vrijednosti ukupnog postignuća u domenu morfologije za obje grupe ispitanika na osnovu srednjih vrijednosti. Grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni rezultata $M = 26,42$, dok za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj rezultat iznosi $M = 21,03$.

Chart 2 is presenting average values of total achievement in morphology for both groups of examinees on basis of average values. The group of examinees from parental care achieved average results $M = 26.42$, while group from institutional care achieved following results $M = 21.03$.

Grafikon 2

Ukupna prosječna uspješnost u domenu morfologije

Figure 2

Total average success in morphology

Legenda: Ukupna prosječna uspješnost u domenu morfologije, Mean Ukupno morfologija, Institucionalni smještaj, Porodični smještaj, Grupa

Mann-Whitney U testom upoređeni su rezultati ispitivanja sintakse dvije grupe. Utvrđena je značajna razlika rezultata kod grupe iz porodičnog smještaja ($Md = 35$) i grupe iz institucionalnog smještaja ($Md = 29$); $U = 221$, $z = -3,665$, $p = 0,0001$. Većina utjecaja procijenjena je prema Koe-

By Mann-Whitney U test we compared results of syntax research of these two groups. Significant difference has been established in group from parental care ($Md = 35$) and group from institutional care ($Md = 29$); $U = 221$, $z = -3.665$, $p = .001$. Greatness of influence is estimated according to

novom kriterijumu te iznosi $r = 0,47$ što se klasifikuje kao srednji utjecaj. Na osnovu ovih rezultata uočava se značajno slabije postignuće u domenu sintakse kod grupe ispitanika iz institucionalnog smještaja.

Koen criteria that stands at $r = .47$ which is classified as an average influence. On basis of these results we notice that significantly weaker achievement in syntax is present in group of examinees from institutional care.

Tabela 2

Rezultati Mann-Whitney U testa za domen sintakse za ispitanike iz institucionalnog i ispitanike iz porodičnog smještaja

Table 2

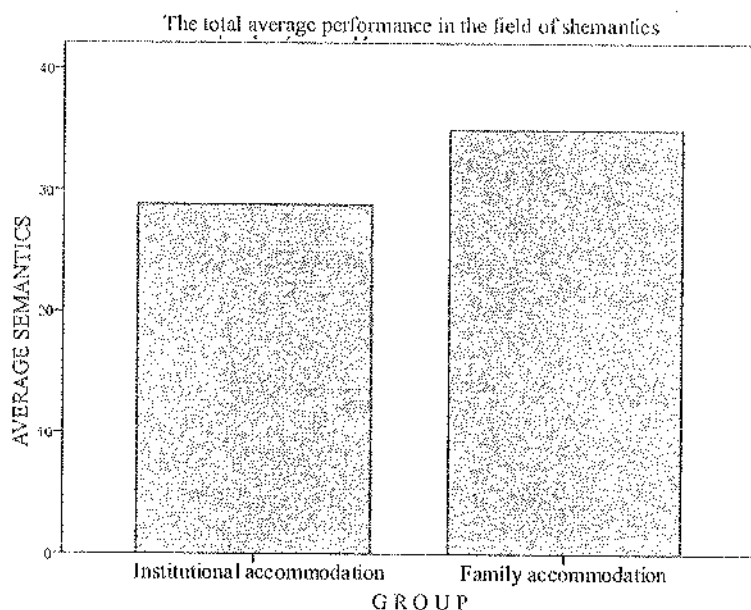
The results of Mann-Whitney U test for syntax of examinees from institutional care and parental care

Test	Syntax
Mann-Whitney U	221.000
Wilcoxon W	717.000
Z	-3.665
p	.000

Legenda: Test, Sintaksa

Na Grafikonu 3 prikazane su prosječne vrijednosti ukupnog postignuća u domenu sintakse za obje grupe ispitanika na osnovu srednjih vrijednosti. Grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni rezultat $M = 34,97$, dok za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj rezultat iznosi $M = 28,81$.

Chart 3 is presenting average values of total achievement in syntax for both groups of examinees on basis of average values. The group of examinees from parental care achieved total average score $M = 34.97$, while the group from institutional care achieved following score $M = 28.81$.

Grafikon 3

Ukupna prosječna uspješnost u domenu sintakse

Figure 3

Total average success in syntax

Legenda: Ukupna prosječna uspješnost u domenu sintakse, Mean Ukupno sintaksa, Institucionalni smještaj, Porođni smještaj, Grupa

Diskusija

U posljednje dvije decenije roditelji, vaspitači, učitelji, nastavnici, logopedi i svi drugi koji se bave djecom, primjećuju pad u razvijenosti jezika djece školskog uzrasta. Silazni trend budi zabrinutost i podiže crvene zastavice upozorenja kod svih koji su svjesni važnosti razvoja jezika, kao osnovnog, a ujedno i najsavršenijeg, načina komuniciranja među ljudima. Za očekivati je da će problem biti dodatno naglašen u populaciji koja odrasta u institucionalnom okruženju. Rezultati ovog istraživanja su, nažalost, potvrdili očekivanja.

Discussion

Within last two decades parents, educators, teachers, upper class teachers, speech therapists and all other involved in work with children are noticing the drop of language development among school age children. Concern arises on this descending trend and raises a red flag of warning to all those conscious of importance of language development as basic and at the same time the most perfect way of communication among people. It is expected that this problem will be additionally emphasized within population that is growing up in institution-

Poznato je da je prvih šest godina djetetova života presudno za razvoj govora i jezika (Apel, 2004 prema Zorić i Pavičić-Dokoza, 2007). Djetetov razvoj izaziva neke specifične probleme ukoliko se odvija izvan porodične sredine, što može nadalje usporiti emocionalno i kognitivno sazrijevanje, pa u tom smislu mnogi autori ističu prednost smještaja u udomiteljsku porodicu u odnosu na veliku instituciju (Nikolić, 1992). Analizirajući procjenu razvijenosti i razlika u domenu semantike ispitanika, u obje grupe ispitan je po 31 ispitanik. Najmanji postignuti rezultat u grupi iz porodičnog smještaja iznosio je 18 dok je u grupi ispitanika iz institucionalnog smještaja iznosio 13. Grupa iz porodičnog smještaja je postigla i viši maksimalni rezultat koji je iznosio 36 za razliku od grupe iz institucionalnog smještaja u kojoj je iznosio 33. Analizirajući rezultate *t*-testa sprovedenog s ciljem ispitivanja postojanja razlika između dvije grupe ispitanika u domenu semantike, grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni rezultat $M = 29,82$, dok je za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj rezultat iznosio $M = 23,23$. Analizirajući parametrijske varijable koje opisuju poznavanje semantike, uočili smo statistički značajnu razliku kod dvije navedene grupe ispitanika. Ovakvi rezultati su u skladu sa istraživanjem Ibrahimagić i Salihović (2007) koje su pronašle da djeca uzrasta sedam do deset godina koja pohađaju redovnu osnovnu školu imaju dobro poznavanje homonima, antonima, sinonima i metonima.

Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa istraživanjem Ibrahimagić (2008) koja navodi da se djeca urednog govorno-je-

al environment. Unfortunately, this research results have confirmed what was expected.

It is familiar that the first six years of child's life are crucial for development of speech and language (Apel, 2004 according to Zorić i Pavičić-Dokoza, 2007). The child's development is caused by specific problems if it's carried out outside family environment that can slow down emotional and cognitive development. In that way many authors are underlining advantages of children's accommodation in foster family rather than in institution (Nikolić, 1992). With analysis of development and differences in examinees' semantic, in each group 31 examinees were questioned. The lowest achieved result in group from parental care stood 18 while in group from institutional care stood 13. The group from parental care achieved maximum result that stood 36, while group from institutional care achieved the highest result of 33. By analyzing *t*-test results enforced among two groups in domain of syntax, the group of examinees from parental care achieved average total result $M = 29.82$, while group from institutional care achieved average results $M = 23.23$. By analyzing parametric variables describing the knowledge of semantic, we noticed statistically significant difference among two groups of examinees. Such results confirm research of Ibrahimagić and Salihović (2007) which found that children aging between seven and ten and who are attending regular primary school have good knowledge of homonyms, antonyms, synonyms and metonyms.

This research results are in line with research of Ibrahimagić (2008) that says that children of correct speech-language de-

zičkog razvoja i djeca iz institucionalnog smještaja međusobno razlikuju u poznavanju semantike. Diskriminaciji grupa najviše doprinose nivo poznavanja definicija riječi i objašnjenja procedure. Autorica upućuje da ove varijable mogu pomoći u sticanju brzog uvida u razvijenost semantičkih znanja djece iz institucionalnog smještaja, istovremeno predstavljajući okosnicu logopedске terapije osoba iz institucionalnog smještaja u području semantike.

Kako bi se utvrdilo postojanje statistički značajne razlike u prosječnom postignuću ispitanika dvije grupe u domenu morfologije, korišten je Mann-Whitney U test kojim su upoređeni rezultati ispitivanja morfologije dvije grupe. Utvrđena je značajna razlika rezultata kod grupe iz porodičnog smještaja ($Md = 28$) i grupe iz institucionalnog smještaja ($Md = 20$). Na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti kako je postignuće u domenu morfologije značajno slabije kod grupe ispitanika iz institucionalnog smještaja. Grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni rezultat $M = 26,42$, dok je za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj rezultat iznosi $M = 21,03$. Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa rezultatima Ibrahimagić i sar. (2006) koji su pronašli da ispitanici dobnih skupina sedam, osam, devet i deset godina značajno se razlikuju u sposobnosti morfološke analize i sinteze riječi. Određene varijable (sufiksna tvorba) mogu biti prediktori hronološke dobi. Autori zaključuju da se morfološki razvoj kod djece progresivno poboljšava sa povećanjem dobi što je za logopeda veoma bitno, jer to znači da se određene logopedске intervencije kod djece sa jezičkim poremećajima, bilo da su primarno ili sekundarno

velopment and children from institutional care have different knowledge of semantic. Discrimination of the group is mostly contributed by knowledge of words' definitions and explanation of procedure. The author is noticing that these variables can help in acquiring of insight into development of semantic knowledge of children from institutional care. They represent framework of speech therapy of persons from institutional care in domain of semantic.

In order to establish the existence of statistically significant difference in average achievement of examinees in two groups in domain of morphology, we used Mann-Whitney U test to compare morphology research results of the two groups. A significant difference has been established with group from parental care ($Md = 28$) and group from institutional care ($Md = 20$). On basis of these results we can conclude that achievement in morphology is significantly weaker among group of examinees from institutional care. Group of examinees from parental care achieved total average score $M = 26.42$, while the same result of group from institutional care stood $M = 21.03$. Results of this research are in the line with results achieved by Ibrahimagić and associates (2006) who found out that examinees aging seven, eight, nine and ten have significantly different capabilities of morphological analysis and synthesis of words. Certain variables (suffix formation) can be predictor of chronological age. The authors conclude that morphological development among children is progressively improving with the age which is an important fact for speech therapist because it means that certain speech interventions with children who have language disorder, no matter if primar-

uslovljene, mogu provoditi i sa školskom djecom.

Primijećeno je da djeca koja od rođenja žive po domovima zaostaju u pogledu razvoja govora, kasnije progovaraju i rječnik im je oskudniji (Smiljanić-Čolanović i Toličić, 1967). Za analizu postojanje statističkih značajnosti razlika u prosječnom postignuću ispitanika dvije grupe u domenu sintakse, korišten je Mann-Whitney U test kojim su upoređeni rezultati ispitivanja sintakse dvije grupe. Utvrđena je značajna razlika rezultata kod grupe iz porodičnog smještaja ($Md = 35$) i grupe iz institucionalnog smještaja ($Md = 29$). Na osnovu ovih nalaza uočavamo značajno slabije postignuće u domenu sintakse kod grupe ispitanika iz institucionalnog smještaja. Grupa ispitanika iz porodičnog smještaja postigla je prosječan ukupni skor $M = 34,97$, dok za grupu iz institucionalnog smještaja ovaj skor iznosi $M = 28,81$. Rezultati ove studije su u skladu sa istraživanjem Ibrahimagić i sar. (2008) koje su pronašle da ispitanici koji odrastaju u urednom govorno-jezičkom okruženju imaju visok stupanj razvijenosti semantičkih i sintaksičkih znanja i veliku homogenizovanost unutar grupe što se očituje niskim vrijednostima standardne devijacije.

Ibrahimagić (2008) navodi da se znanja djeca iz porodičnog okruženja i djece koja odrastaju u institucionalnom smještaju razlikuju u području sintaksičkih kompetencija jedino u pojedinačnim varijablama dok u cijelom prostoru varijabli nisu zabilježene razlike. Djeca iz institucionalnog smještaja uspješno svladaju sintaksička znanja na određenom hronološkom uzrastu, te time sustižu svoje vršnjake koji žive

ily or secondarily conditioned, can be conducted with school age children too.

It is noticed that children who are in institutional care since their birth have a drop back in speech development, delayed pronunciation and deficient vocabulary (Smiljanić-Čolanović i Toličić, 1967). For analysis of existing statistically significant differences in average achievement of two group's examinees in domain of syntax we used Mann-Whitney U test with which we compared results of research of syntax of two groups. Significant difference of results is established among group from parental care ($Md = 35$) and group from institutional care ($Md = 29$). On basis of these results we notice significantly weaker achievement in domain of syntax among group of examinees from institutional care. Group of examinees from parental care achieved total average score of $M = 34.97$, while examinees from institutional care achieved total average score of $M = 28.81$. Results of this study is in line with research done by Ibrahimagić and associates (2008) who found that examinees who are growing up in correct speech-language environment have high level of development of semantic and syntactic knowledge and have homogeneity within the group manifested with low values of standard deviation.

Ibrahimagić (2008) is saying that knowledge of children from parental care and children who grow up in institutional care are different in the area of syntactic competences only in individual variables while in general variable there are no differences. Children from institutional care successfully acquire syntactic knowledge in certain chronological age, and thus they

uz roditeljsko staranje. Nasuprot tome, zaostajanje u semantičkim znanjima ispitanici iz institucionalnog smještaja nisu u mogućnosti spontano prevazići. Stoga je djeci iz institucionalnog smještaja potrebno pružiti dodatnu njegu, u smislu intenzivnih logopedskih tretmana. Ovi tretmani bi imali za cilj ne samo stimulaciju i razvijanje semantičkih znanja, nego i govorno-jezičke komunikacije uopšte. Intenzivni logopedski tretmani mogli bi prevenirati eventualni školski neuspjeh u čijoj osnovi stoje slabe jezičke i govorne sposobnosti tj. nizak nivo razvijenosti govorno-jezičke komunikacije.

Zaključak

Prilikom testiranja razvijenosti jezika u domenu semantike (receptivni i ekspresivni rječnik, poznavanje definicija, kategorija i asocijacija), morfologije (poznavanje roda imenice, poznavanje prisvojnica, množine, padežnih nastavka, komparacija, glagolskih nastavaka) i sintakse (sekvencijske priče, pričanje priče, objašnjavanje procedure, receptivni razvoj razumijevanja rečenice, ekspresivni razvoj rečenice), pokazalo se da djeca koja odrastaju u institucionalnom smještaju postigla su niže prosječne ukupne rezultate.

Djeca iz institucionalnog smještaja imaju statistički značajno niži nivo razvijenosti jezika u domenu semantike, morfologije i sintakse u odnosu na djecu koja odrastaju u porodičnom okruženju. Ovakvi nalazi upućuju na potrebu posebne senzibilitnosti prema populaciji djece koja odrastaju u institucionalnom smještaju. Potrebno je razviti specifične i intenziv-

catch up with their peers who are from parental care. In opposite to that, examinees from the institutional care are not able to spontaneously overcome their drop back in semantic knowledge. Hence, children from the institutional care need additional care, in term of intensive speech treatments. These treatments would be aimed not only for stimulations and development of semantic knowledge but also for language-speech communication in general. Intensive speech treatments could prevent school failure that in basis carries weak speech and language capabilities e.g. low level of speech-language communication.

Conclusion

During testing of language development in domain of semantic (receptive vocabulary, expressive vocabulary, definitions, categories, associations); morphology (noun gender, possessive pronouns, number, cases, comparison, verb tenses) and syntax (sequencing stories, storytelling, procedure explanation, receptive development of sentence understanding, expressive sentence development) it showed that children growing up under institutional care achieved lower average total results.

Children from institutional care have statistically significant lower level of language development in domain of semantic, morphology and syntax compared to children from parental care. These results showed need for special sensibility towards children growing up in institutions. It is necessary to develop specific and intensive measures of additional work for

ne mjere dodatnog rada radi usvajanja i razvoja jezika djece iz institucionalnog smještaja. Naročita odgovornost pada na rad logopeda. Pravovremeni i intenzivan logopedski tretman u školskoj i/ili ustanovi u kojoj ova djeca odrastaju pružio bi značajan doprinos u poboljšanju usvajanja jezika, u sprečavanju zaostajanja i poremećaja jezika, kao i u sprečavanju daljih i novih problema koje jezičko zaostajanje donosi sa sobom.

Literatura

- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language Development and Language Disorders*. New York: John Wiley & Sons.
- Bulić, R. (2001). *Bosanski jezik: Jezičko-pravopisni priručnik za učenike osnovnih i srednjih škola*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Bulić, R. i Šator, M. (2001) *Naš jezik: Udžbenik za 1. razred srednjih škola*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Ibrahimagić, A. (2008). *Semantika i sintaksa u djece sa sekundarnim jezičkim teškoćama*. Doktorska disertacija. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Univerzitet u Tuzli.
- Ibrahimagić, A., Salihović, N., Duranović, M. i Junuzović-Žunić, L. (2008). Karakteristike semantike i sintakse u djece urednog govorno-jezičkog razvoja. *Defektologija 14* (1), 31–38.
- Ibrahimagić, A., Salihović, N., Duranović, M. i Junuzović-Žunić, L. (2006). Karakteristike morfologije djece koja žive u institucionalnom smještaju. *Defektologija 9* (2), 173–177.

adoption and development of language among children from institutional care. Especial responsibility is on speech therapist. Timely and intensive speech treatments in school and/or institution where these children are growing up would have contributions in improvement of language adoption, obstructing drop back and language disorder as well as in preventing further and new problems that language lagging is carrying with itself.

References

- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language Development and Language Disorders*. New York: John Wiley & Sons.
- Bulić, R. (2001). *Bosnian language: linguistic and orthographic manual for elementary and secondary schools*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Bulić, R. i Šator, M. (2001) *Our language: Textbook for 1st year of secondary school*. Tuzla: Bosanska riječ.
- Ibrahimagić, A. (2008). *Semantics and syntax in children with secondary language impairment*. Doktorska disertacija. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Univerzitet u Tuzli.
- Ibrahimagić, A., Salihović, N., Duranović, M. i Junuzović-Žunić, L. (2008). Characteristics of semantics and syntax in children with normal speech and language development. *Defektologija 14* (1), 31–38.
- Ibrahimagić, A., Salihović, N., Duranović, M. i Junuzović-Žunić, L. (2006). Morphology characteristics of children living in institutional accommodation]. *Defektologija 9*(2), 173–177.

- Jewett, J. E. i Echols, K. I. (2005). *Ekspresivna skala bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika: Test protokol sa slikovnim materijalom*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerziteta u Tuzli.
- Nikolić, S. (1992). *Mentalni poremećaji u djece i omladine 3*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vajzović, H. i Zvrko, H. (1994). *Gramatika bosanskog jezika*. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- Reed, V. A. (2005). *Children with Language Disorders*. In V. A. Reed (Ed.), *An introduction to children with language disorders* (pp. 404–443). Boston: Allyn and Bacon.
- Reed, V. A., & Baker, E. (2005). Language and Human Communication: An Overview. In V. A. Reed (Ed.), *An introduction to children with language disorders*. Boston. Allyn and Bacon, 1–43.
- Ridanović, M. (1998). *Jezik i njegova struktura: Savremeno lingvističko osvjetljenje*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Roth, F. P., & Worthington, C. K. (2005). *Treatment resource manual for speech-language pathology*. New York: Thomson Delmar Learning.
- Salihović, N., Junuzović-Žunić, L. i Ibrahimagić, A. (2006). *Poremećaji glasa, govora i jezika*. Tuzla: Harfograf.
- Smiljanić-Čolanović, V. i Toličić, I. (1967). *Dečja psihologija*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Zorić, A. i Pavičić-Dokoza, K. (2007). *Kako D postaje R*. Zagreb: Alineja.
- Jewett, J. E. i Echols, K. I. (2005). *Expressive scale of the Bosnian / Croatian / Serbian language: Test protocol with photos*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerziteta u Tuzli.
- Nikolić, S. (1992). *Mental disorders in children and adolescents 3*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vajzović, H. i Zvrko, H. (1994). *Grammar Bosnian language*. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- Reed, V. A. (2005). *Children with Language Disorders*. In V. A. Reed (Ed.), *An introduction to children with language disorders* (pp. 404–443). Boston: Allyn and Bacon.
- Reed, V. A., & Baker, E. (2005). Language and Human Communication: An Overview. In V. A. Reed (Ed.), *An introduction to children with language disorders* (pp. 1–43). Boston: Allyn and Bacon.
- Ridanović, M. (1998). *Language and its structure: contemporary linguistic lighting*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Roth, F. P., & Worthington, C. K. (2005). *Treatment resource manual for speech-language pathology*. New York: Thomson Delmar Learning.
- Salihović, N., Junuzović-Žunić, L. i Ibrahimagić, A. (2006). *Voice, speech and language disorders*. Tuzla: Harfograf.
- Smiljanić-Čolanović, V. i Toličić, I. (1967). *Child psychology*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Zorić, A. i Pavičić-Dokoza, K. (2007). *As D becomes Rj*. Zagreb: Alineja.

Korespondenciju za ovaj rad možete ostvariti na adresu Amela Ibrahimagić i saradnici,
E-mail: lejla.junuzovic@untz.ba

Correspondence concerning this article should be addressed to Amela Ibrahimagić and associates,
E-mail: lejla.junuzovic@untz.ba